

«مقتل مظلوم»؛ بازخوانی به‌روز از عاشورا در امتداد سنت مقتل‌نگاری

کتاب مقتل مظلوم تلاشی برای ارائه روایتی مستند، یکدست و قابل فهم از واقعه عاشورا است که با تکیه بر منابع کهن و مقاتل معتبر برای مخاطب امروز بازآفرینی شده است.

کتاب مقتل مظلوم تلاشی برای ارائه روایتی مستند، یکدست و قابل فهم از واقعه عاشورا است که با تکیه بر منابع کهن و مقاتل معتبر برای مخاطب امروز بازآفرینی شده است. توجه به ساختار روایی پیوسته، زبان قابل فهم برای مخاطب عمومی و قابلیت استفاده در فضای تبلیغی و فرهنگی از ویژگی‌هایی است که در تدوین این اثر مورد توجه قرار گرفته است.

حجت‌الاسلام مرتضی وافی کتاب «مقتل مظلوم» تلاشی است در امتداد سنتی دیرپا در تاریخ نگارش‌های عاشورایی؛ سنتی که از قرون نخستین تا امروز با قلم عالمان، محدثان و مورخان بزرگ در پی ثبت، حفظ و انتقال روایت واقعه کریمانه بوده است. این اثر کوششی است برای بازخوانی، بازتنظیم و به‌روزرسانی همان میراث در نسبت با نیازها و پرسش‌های مخاطب امروز.

در این مسیر، اصل بر استناد و امانت‌داری بوده است؛ به گونه‌ای که هیچ نقل تاریخی بدون تکیه بر منبع مشخص در متن باقی نمانده و تا حد امکان هر روایت در حواشی و ارجاعات روشن شده است. در عین حال از ورود به برخی نقل‌های منفرد یا گزارش‌هایی که از پشتوانه کافی در منابع متعدد برخوردار نبوده یا با ملاحظات محتوایی و فهم‌آموزین مخاطب سازگاری لازم را نداشته‌اند، پرهیز شده است، نه از سر نفی آن‌ها بلکه از سر انتخاب روشی در تنظیم یک متن قابل عرضه و قابل استفاده.

ایکنا در رابطه با بررسی زوایای مختلف کتاب «مقتل مظلوم» به گفت و گو با حجت‌الاسلام مرتضی وافی، استاد حوزه علمیه، رئیس فرهنگسرای نهج البلاغه و نویسنده این کتاب مذهبی و آئینی پرداخته که مشروح آن را در ادامه می‌خوانید.

ایکنا - کتاب «مقتل مظلوم» را با چه هدفی تألیف کردید؟

تألیف مقتل مظلوم حاصل دغدغه‌ای بود که سال‌ها در ذهن بنده نسبت به تاریخ عاشورا و به ویژه عرصه تبلیغ دینی وجود داشت. از آنجا که سالیان متممادی در فضای تبلیغ، آموزش مبلغان و ارتباط مستمر با خطبا و فعالان فرهنگی حضور داشته‌ام، همواره احساس می‌کردم که این حوزه با یک خلأ جدی مواجه است. در جلسات آموزشی، نشست‌های تخصصی، هم‌اندیشی‌ها و گفت‌وگوهایی که با مبلغان، خطیبان و اهل منبر داشتیم، این احساس مشترک وجود داشت که جای یک متن معتبر، منقح و در عین حال قابل استفاده برای عموم مخاطبان خالی است. نیازی که احساس می‌شد، صرفاً تألیف یک کتاب تاریخی نبود، بلکه تهیه متنی بود که از یک سو بر منابع اصیل و معتبر مقتل تکیه داشته باشد و از سوی دیگر بتواند با زبان و ساختاری مناسب مخاطب امروز را با تاریخ عاشورا پیوند دهد.

هدف این بود که مخاطب عمومی جامعه نیز بتواند با اطمینان وارد فضای مقتل شود، با روایت‌های اصیل واقعه عاشورا آشنا شده و مسیر ارتباط او با منابع معتبر این حوزه هموار شود. به همین دلیل، از همان ابتدا تلاش بر این بود که اثری فراهم شود که هم برای مبلغان و خطبا قابل استفاده باشد و هم برای عموم علاقه‌مندان به معارف عاشورایی. این دغدغه از چند جهت برای بنده اهمیت ویژه‌ای داشت و به تدریج به یک ضرورت تبدیل شد. از یک سو، تجربه حضور در عرصه تبلیغ نشان می‌داد که مقتل خوانی اصیل آن گونه که شایسته است در برخی محافل مورد توجه قرار نمی‌گیرد و از سوی دیگر، نیاز جامعه به متنی مستند و قابل اعتماد بیش از گذشته احساس می‌شد.

همین عوامل موجب شد که تصمیم به تدوین چنین اثری جدی‌تر شود. در کنار این دغدغه علمی و تبلیغی، تشویق‌های معنوی نیز نقش مهمی در شکل‌گیری این اثر داشت. در جلساتی که توفیق حضور در محضر شخصیت‌های بزرگوار را داشتم، توجه ویژه‌ای نسبت به این موضوع مشاهده می‌کردم و همین مسئله برای بنده انگیزه بخش بود. افزون بر این، برخی از مراجع عظام تقلید نیز به صورت خاص بر احیای سنت مقتل خوانی در کنار مرثیه و مجالس توسل تأکید داشتند. از جمله آیت‌الله العظمی محمدتقی بهجت که در دیدارهایی که در منزل ایشان برگزار می‌شد، همواره ما را به توجه بیشتر به این موضوع تشویق می‌کردند. همچنین، اساتید بزرگوار هم چون آیت‌الله العظمی ناصر مکارم شیرازی و آیت‌الله العظمی جواد آملی نیز به طور ویژه بر اهمیت این مسئله تأکید داشتند و این حمایت‌ها و توصیه‌ها انگیزه مضاعفی برای ادامه این مسیر فراهم کرد.

نکته‌ای که شاید کمتر مورد توجه قرار گرفته باشد، این است که مقتل مظلوم در واقع از نظر محتوایی همان متنی است که پیش از این با عنوان «مقتل قتیل العبرة» منتشر شده بود. در چاپ جدید، متن اثر بدون تغییر اساسی حفظ شد، اما عنوان کتاب تغییر یافت و همچنین قطع، صفحه‌آرایی و شیوه انتشار آن با رویکردی جدید بازطراحی شد تا دسترسی و استفاده از آن برای مخاطبان

آسان تر باشد. انتشار این اثر را انتشارات آستان مقدس مسجد جمکران بر عهده گرفت و خوشبختانه این مجموعه با اهمیتی که در چاپ و عرضه کتاب داشت، زمینه معرفی بهتر آن را فراهم کرد. نتیجه نیز رضایت بخش بود؛ به گونه ای که مقتل مظلوم به تدریج توانست در فضای فرهنگی و مذهبی جامعه جایگاه خود را پیدا کند و در میان مبلغان، خطبا، پژوهشگران و علاقه مندان به تاریخ و معارف عاشورا به عنوان متنی معتبر و قابل استفاده مورد استقبال قرار گیرد. این استقبال نشان داد که نیاز به چنین اثری از سال ها قبل وجود داشته و انتشار آن توانسته است تا حدی این خلأ را جبران کند. ایکننا - در میان منابع کهن، بیشتر به کدام مقتل اعتماد داشتید و دلیل این انتخاب چه بود؟

در تدوین مقتل مظلوم رویکرد ما این نبود که تنها بر یک مقتل خاص تکیه کنیم، بلکه تلاش کردیم مجموعه ای از منابع معتبر و متون تاریخی را در کنار یکدیگر قرار دهیم و از ظرفیت همه آن ها بهره ببریم. در واقع، از همان ابتدا مبنای کار استفاده از مجموعه ای از منابع مستند بود تا بتوانیم متنی جامع، منسجم و قابل اعتماد ارائه کنیم. یکی از مهمترین آثاری که در این مسیر به ما کمک کرد، مجموعه «موسوعه کلمات امام حسین(ع)» بود که توسط پژوهشگران پژوهشکده باقرالعلوم(ع) تدوین شده است. از آنجا که بخش قابل توجهی از ساختار مقتل بر محور سخنان و کلمات حضرت سیدالشهدا(ع) شکل گرفته، این اثر برای ما اهمیت فراوانی داشت؛ زیرا تمامی نقل ها را همراه با منابع و مأخذ ارائه کرده و حاصل پژوهش گروهی از محققان است. به همین دلیل، این اثر یکی از پایه های اصلی کار ما در بخش محتوایی به شمار می رفت.

البته در ادامه پژوهش، دامنه منابع را گسترش دادیم و به این نتیجه رسیدیم که مجموعه ای از متون کهن در کنار برخی مقاتل معاصر که خود براساس همان منابع کهن تألیف شده اند، می تواند تصویر کامل تری از واقعه عاشورا ارائه دهد. بسیاری از این آثار توسط عالمان برجسته ای نوشته شده اند که سال ها در حوزه تاریخ اسلام، مقتل پژوهی و متون تاریخی فعالیت کرده اند؛ از این رو، هر چند برخی از آن ها متعلق به دوره های متأخر هستند، اما از نظر محتوایی بر منابع اصیل و کهن استوارند.

در مجموع، حدود ۳۰ منبع و مقتل را مورد بررسی قرار دادیم. تلاش ما این بود که محتوای مشترک این منابع را استخراج کنیم و روایت هایی را که در متون مختلف به صورت مشترک نقل شده اند، مبنای تدوین قرار دهیم. در مواردی نیز که اختلاف هایی میان نقل ها وجود داشت، به ویژه در جزئیاتی که تنها در یک یا دو منبع دیده می شد و در سایر متون سابقه ای نداشت، ترجیح دادیم از ورود به آن اختلافات پرهیز کنیم. هدف ما در این مرحله ارائه متنی روان، مستند و قابل استفاده بود، نه ورود به همه اختلافات تاریخی و نقل اقوال متعدد. در میان منابع کهن، بی تردید یکی از مهم ترین مأخذ مقتل ابومخنف بود. هر چند اصل این کتاب امروز در اختیار ما نیست، اما بخش های فراوانی از آن در آثار عالمان قرون بعد نقل شده است. به همین دلیل، برای دستیابی به محتوای این مقتل به سراغ کتاب هایی رفتیم که روایات ابومخنف را حفظ کرده اند.

برای نمونه از کتاب ارشاد اثر شیخ مفید و همچنین، کتاب مقاتل الطالبیین اثر ابوالفرج اصفهانی استفاده کردیم؛ زیرا این آثار بخشی از نقل های ابومخنف را در خود جای داده اند و از متون کهن و معتبر تاریخی به شمار می روند. علاوه بر این، از آثار ارزشمند دیگری همچون لهوف تألیف سید بن طاووس و نیز کتاب های حدیثی و تاریخی شیخ صدوق، شیخ کلینی و شیخ طوسی بهره بردیم. همچنین، در برخی موارد از نقل های علامه محمدباقر مجلسی در بحارالانوار نیز استفاده شد. هر چند این آثار متعلق به دوره های متأخر است، اما به دلیل آنکه بسیاری از منابع پیشین را گردآوری کرده، استفاده از آن را نیز مفید و ضروری می دانستیم و از این جهت هیچ پرهیزی نداشتیم.

در نهایت، مهمترین کاری که در این پروژه انجام شد، تلفیق و یکپارچه سازی محتوای حدود ۳۰ مقتل و منبع تاریخی بود. تلاش کردیم این نقل ها را به یک متن منسجم تبدیل کنیم، متنی که خواننده هنگام مطالعه آن با پراکندگی روایت ها مواجه نشود. در این فرآیند، تنها در مواردی برای روان تر شدن متن، یکسان سازی هایی در برخی تعابیر و واژگان صورت گرفت، اما هیچ گونه دخل و تصرفی در اصل محتوا، گزارش های تاریخی یا مفاد نقل ها انجام نشد. البته لازم است به یک نکته نیز اشاره کنم. در تدوین این اثر روش ما با شیوه ای که در علم حدیث برای استنباط احکام فقهی به کار می رود، تفاوت داشت. در مباحث فقهی معمولاً درباره سلسله سند، وثاقت راویان، اتصال اسناد و سایر مباحث رجالی، سخت گیری های ویژه ای وجود دارد؛ اما هدف ما در تدوین یک مقتل تاریخی، ورود به آن سطح از ارزیابی سندی نبود. مقصود این بود که هر نقل، مستند به یک کتاب معتبر و مورد اعتماد عالمان باشد و بدون مأخذ ارائه نشود. به همین دلیل، حتی در مواردی که برخی نقل ها فقط در دو یا چند منبع یافت می شد یا سلسله سند کامل و متصل نداشت، اگر آن روایت در کتاب یکی از عالمان معتبر نقل شده بود، آن را با ذکر مأخذ و گاه همراه با توضیح در حاشیه اثر آورده ایم تا خواننده از وضعیت آن آگاه باشد.

بنابراین، دغدغه اصلی ما در تدوین این کتاب این بود که متن، مستند باشد، یعنی هر فراز آن به یک منبع شناخته شده و مورد اعتماد در میراث علمی شیعه استناد داشته باشد، حتی اگر آن منبع متعلق به قرون متأخر باشد. این همان رویکردی بود که از آغاز تا پایان تدوین مقتل مظلوم بر آن پایبند ماندیم.

ایکننا - مهمترین معیار شما برای پذیرش یا رد یک نقل تاریخی در تدوین مقتل مظلوم چه بود؟

در انتخاب و گزینش نقل‌های تاریخی بیش از هر چیز دو معیار اساسی را مدنظر داشتیم. معیار نخست، استناد بود. از ابتدا تلاش کردیم تمامی فرازهای کتاب دارای مأخذ مشخص باشند و هیچ جمله یا گزارشی بدون ذکر منبع در متن باقی نماند. به همین دلیل، تا آنجا که امکان داشت، استنادهای هر بخش را استخراج و در حواشی کتاب درج کردیم تا خواننده بتواند منشأ هر نقل را شناسایی کند. اساساً این اثر تألیف به معنای تولید محتوای جدید نیست؛ بلکه گردآوری، تنظیم و یکپارچه سازی میراثی است که عالمان و مورخان پیش از ما بر جای گذاشته اند. از این رو، هیچ جمله ای در کتاب از خود بنده نیست و تمام مطالب بر پایه نقل‌های موجود در منابع تاریخی تنظیم شده است. به همین دلیل نیز اصرار داشتیم که هیچ سطر بدون استناد باقی نماند.

در کنار این اصل، معیار دوم به اعتبار و میزان اتکاپذیری نقل‌ها بازمی‌گشت. اگر گزارشی فقط در یک منبع نقل شده بود و هیچ تأیید یا شاهدهی در دیگر منابع تاریخی نداشت، از آوردن آن خودداری کردیم. برای نمونه، اگر مطلبی صرفاً در کتاب اسرارالشهادة مرحوم دربندی آمده بود و در سایر منابع اثری از آن دیده نمی‌شد، ترجیح دادیم آن را در این کتاب نقل نکنیم. دلیل این تصمیم آن بود که هدف ما ارائه متنی بود که تا حد امکان بر نقل‌های مشترک و مورد قبول منابع مختلف استوار باشد. همچنین، برخی گزارش‌ها هر چند در بیش از یک کتاب نقل شده بودند، اما از نظر فضای فکری، عقلانی و نوع مواجهه مخاطب امروز پرسش‌هایی را ایجاد می‌کردند. برای مثال، در بعضی منابع درباره شمار کشته شدگان به دست یکی از یاران حضرت سیدالشهدا(ع) یا تعداد زخم‌های وارد شده بر بدن مطهر امام حسین(ع) اعداد و ارقامی ذکر شده است که پذیرش آن‌ها برای مخاطب امروز بدون ارائه توضیحات مفصل تاریخی و تحلیلی، دشوار است.

در چنین مواردی این دغدغه وجود داشت که اگر این نقل‌ها بدون تبیین کافی در متن آورده شوند، به جای آنکه به فهم بهتر واقعه عاشورا کمک کنند، خود منشأ پرسش‌ها و ابهام‌های جدید شوند؛ پرسش‌هایی از این دست که این اعداد چگونه محاسبه شده اند، چه کسی آن‌ها را شمارش کرده است یا این گزارش‌ها تا چه اندازه از پشتوانه تاریخی برخوردارند. روشن است که پاسخ به چنین پرسش‌هایی نیازمند پژوهشی مستقل در حوزه تاریخ و حدیث است و هدف این کتاب ورود به چنین مباحثی نبود. بر همین اساس، در مواردی که احساس می‌کردیم برخی جزئیات، هرچند در منابع تاریخی نقل شده اند، اما با شأن و جایگاه اهل بیت(ع) یا با شیوه‌ای که امروز باید واقعه عاشورا برای مخاطب روایت شود، سازگاری کامل ندارند، ترجیح دادیم آن‌ها را در این مرحله نقل نکنیم. به تعبیر دیگر از ورود برخی مطالبی که در قالب روضه‌های مکشوف یا نقل‌های بسیار جزئی و کم‌پشتوانه شناخته می‌شوند، پرهیز کردیم تا متن از استحکام بیشتری برخوردار باشد. البته این به معنای انکار یا رد قطعی آن نقل‌ها نیست، بلکه یک انتخاب روشی در تدوین کتاب است.

مقتل مظلوم نخستین نسخه این پروژه به شمار می‌رود و تاکنون نیز با وجود چاپ‌های متعدد ویرایش محتوایی گسترده‌ای بر روی آن انجام نشده است. از این رو، این احتمال وجود دارد که در ادامه مسیر پژوهش و در قالب طرح‌هایی که برای آینده در نظر گرفته شده است، برخی از این مباحث به صورت مستقل و با بررسی‌های تفصیلی‌تر مورد توجه قرار گیرند. هدف ما در گام نخست، ارائه متنی مستند، منسجم و قابل اعتماد برای استفاده عمومی بود و بر همین مبنا، این معیارها در پذیرش یا کنار گذاشتن نقل‌های تاریخی اعمال شد.

«مقتل مظلوم»؛ بازخوانی به روز از روایت عاشورا در امتداد سنت مقتل نگاری

ایکنا - مهمترین ویژگی‌های مقتل مظلوم که این اثر را از دیگر کتاب‌های نگاشته شده در این حوزه متمایز می‌کند، چیست؟

پیش از بیان ویژگی‌های مقتل مظلوم باید به یک نکته اساسی اشاره کرد و آن اینکه در پژوهش‌های دینی و تاریخی به ویژه در حوزه نشر مکتوب نخستین گام بررسی پیشینه آثار است. در موضوع مقتل نگاری پیشینیان ما کارهای ارزشمند و ماندگاری انجام داده اند و این حوزه هرگز فاقد سابقه نبوده است، اما آنچه کمتر مورد توجه قرار گرفته، بازنگری، بازنویسی و به روزرسانی این میراث متناسب با نیاز مخاطب امروز است. اگر به تاریخ مقتل نگاری نگاه کنیم، شخصیت‌های بزرگی در این عرصه حضور داشته اند. برای نمونه، سید بن طاووس با جایگاه علمی و معنوی ممتاز خود، هنگام تألیف کتاب «لھوف» تصریح می‌کند که این اثر را برای کسانی نوشته است که می‌خواهند در زیارت‌ها، مجالس توسل و ارتباط معنوی خود با اهل بیت(ع) به متنی معتبر از تاریخ عاشورا استناد کنند. این نگاه نشان می‌دهد که دغدغه کاربردی بودن مقتل، از گذشته نیز وجود داشته است. پس از ایشان نیز شخصیت‌های برجسته‌ای در این مسیر گام برداشتند. از جمله شیخ جعفر شوشتری که علاوه بر جایگاه فقهی و علمی در عرصه مقتل و معارف عاشورا نیز آثار ارزشمندی از خود بر جای گذاشت. همچنین، ترجمه آثار ایشان توسط آیت الله سیدهادی شهرستانی با عنوان «اشک روان بر امیر کاروان» نمونه‌ای از استمرار همین جریان علمی است.

بنابراین، نمی‌توان گفت که در این حوزه خلأ وجود داشته است، بلکه آنچه احساس می‌شد، نیاز به بازخوانی و ارائه دوباره این میراث برای مخاطب معاصر بود. از سوی دیگر، در طول تاریخ عالمان بزرگ شیعه همواره نسبت به سلامت نقل‌های عاشورا حساس بوده اند و تلاش کرده اند از ورود خرافات، بدعت‌ها و گزارش‌های غیر معتبر به تاریخ عاشورا جلوگیری کنند. هر چند این

تلاش‌ها در برخی مقاطع موفق‌تر و در برخی موارد با محدودیت‌هایی همراه بوده است، اما اصل این دغدغه سرمایه‌ای ارزشمند در میراث علمی ما محسوب می‌شود. آثاری مانند «لؤلؤ و مرجان» اثر میرزا حسین نوری در آسیب‌شناسی نقل‌های عاشورا و نیز مباحث مرتضی مطهری در کتاب «حماسه حسینی» درباره تحریفات عاشورا نمونه‌هایی کم‌نظیر از این رویکرد به شمار می‌آیند. بر همین اساس، نخستین ویژگی مقتل‌مطلوم را می‌توان بازنگری و به‌روزرسانی این سنت ارزشمند دانست. این کتاب در امتداد همان مسیر تاریخی حرکت می‌کند، اما تلاش دارد آن میراث را با نیازها، زبان و اقتضات امروز پیوند بزند.

ویژگی دوم، شیوه روایتگری اثر است. در بسیاری از مقاتل موجود هر چند مطالب ارزشمندی ارائه شده، اما روایت تاریخی در بخش‌های مختلف دچار گسست می‌شود و خواننده با نقل‌هایی پراکنده یا خروج از فضای روایت مواجه می‌شود. تلاش ما این بود که تمام گزارش‌های تاریخی در قالب یک روایت منسجم و پیوسته تنظیم شوند؛ به‌گونه‌ای که مخاطب بتواند از آغاز تا پایان متنی دو یا سه‌ساعته را بدون احساس گسست مطالعه یا قرائت کند و پیوستگی روایت عاشورا حفظ شود. این یکپارچه‌سازی، حاصل تلفیق منابع متعدد و تنظیم دوباره آن‌ها در قالب روایتی واحد است؛ همان ویژگی که کمتر در آثار پیشین مشاهده می‌شود.

سومین ویژگی، جمع‌میان‌نگاه تخصصی و قابلیت استفاده عمومی است. یکی از اساتید ما همواره تأکید می‌کرد که یک اثر موفق باید خواص پسند باشد، اما در عین حال عموم مردم نیز بتوانند از آن بهره‌برند. در سال‌های گذشته، آثار پژوهشی بسیار ارزشمندی درباره امام حسین(ع) تولید شده است، از جمله دانشنامه‌ها، تحقیقات دانشگاهی و مجموعه‌های چندجلدی که در مراکز همچون دانشگاه قرآن و حدیث، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره) و سایر مراکز علمی تدوین شده‌اند. این آثار از نظر علمی بسیار ارزشمندند، اما طبیعتاً برای استفاده روزمره عموم مردم، مداحان، خطیبان و جلسات مذهبی طراحی نشده‌اند. در مقابل، تلاش ما این بود که مقتل‌مطلوم ضمن برخورداری از پشتوانه پژوهشی، متنی در دسترس، روان و کاربردی باشد، کتابی که هم پژوهشگر بتواند به آن مراجعه کند و هم خطیب، مداح، مبلغ و حتی مخاطب عادی بتواند به راحتی از آن استفاده کند.

این ویژگی یکی از مهمترین امتیازات این اثر است. البته پس از انتشار این کتاب آثار ارزشمند دیگری نیز در این حوزه منتشر شده است که هر یک در جای خود قابل تقدیر هستند. طبیعی است که هیچ اثری، از جمله کار خود ما خالی از نقص نیست. با این حال، اگر تجربه‌های پیشین و ظرفیت‌های موجود بیشتر مورد استفاده قرار می‌گرفت، شاید برخی کاستی‌ها نیز برطرف می‌شد. البته این روند را باید آغاز یک مسیر دانست، نه پایان آن؛ چراکه خود ما نیز برنامه‌هایی برای ادامه این پروژه و تکمیل آن در آینده داریم.

ویژگی چهارم، گستره مخاطبان کتاب است. تجربه شخصی بنده در سال‌های پس از انتشار اثر نشان داد که این کتاب تنها مورد استقبال مخاطبان سنتی هیئت‌ها و مجالس مذهبی قرار نگرفته، بلکه افرادی که ارتباط مستمر با این فضاها ندارند نیز از آن استقبال کرده‌اند. حتی کسانی که شاید در جلسات عزاداری حضور دائمی نداشته باشند یا آشنایی عمیقی با متون عاشورایی نداشته باشند، با این کتاب ارتباط برقرار کرده‌اند؛ زیرا احساس کرده‌اند با متنی مستند، روان و قابل فهم روبه‌رو هستند. این تجربه برای بنده بسیار جالب و امیدبخش بود و نشان داد که اگر تاریخ عاشورا با زبانی صحیح و مستند ارائه شود، می‌تواند طیف گسترده‌ای از مخاطبان را جذب کند.

کتاب مقتل‌مطلوم از این جهت می‌تواند در کنار برخی آثار اثرگذار معاصر همچون «کشتی پهلوگرفته»، آثار استاد مهدی شجاعی، کتاب «مقتل تشنه لبان» اثر حمید گروگان و نیز پژوهش‌های استاد مهدی امین‌فروغی در حوزه هنر مرثیه‌خوانی، به عنوان الگویی موفق در عرصه نشر مکتوب عاشورا مطرح شود و نقش مؤثری در گسترش فرهنگ مطالعه متون مستند عاشورایی ایفا کند.

در نهایت، یکی دیگر از ویژگی‌هایی که برای آن اهمیت زیادی قائل بودیم، توجه به جنبه‌های فنی و کاربردی کتاب بود. از جمله تلاش کردیم متن به‌طور کامل اعراب‌گذاری شود و ترجمه‌ای دقیق و روان در کنار آن قرار گیرد. برای رسیدن به این هدف، زمان و هزینه قابل توجهی صرف شد و در چاپ‌های مختلف نیز بخش عمده اصلاحات کتاب، نه در محتوای آن، بلکه در همین زمینه‌های فنی از جمله اعراب‌گذاری، ترجمه و ویرایش‌های زبانی انجام گرفت. البته همچنان معتقدم این بخش نیز ظرفیت تکمیل و ارتقا دارد، اما همین میزان از دقت موجب شده است که کتاب برای طیف گسترده‌ای از مخاطبان، اعم از اهل علم، مبلغان، مداحان و عموم علاقه‌مندان، اثری قابل استفاده و کاربردی باشد.

ایکنا - به نظر شما مهمترین پیام عاشورا برای انسان امروز چیست؟

در فرآیند تدوین و روایتگری مقتل‌مطلوم یکی از دغدغه‌های جدی بنده این بود که اگر صرفاً به بعد احساسی و تهییجی واقعه

عاشورا بسنده شود، بخش های مهمی از پیام این حادثه عظیم نادیده گرفته خواهد شد. از همین رو تلاش کردیم در روایت دچار یک سوپه نگری نشده و ابعاد مختلف این رخداد تاریخی را تا حد امکان مدنظر قرار دهیم. به نظر بنده پیام عاشورا را می توان در چند محور اساسی تبیین کرد که هر یک در جای خود اهمیت ویژه ای دارند و در کنار یکدیگر منظومه پیام این واقعه را شکل می دهند.

نخست، بعد حماسی و روحیه جهاد و شهادت طلبی است. این بخش از عاشورا همان وجهی است که عزت، ایستادگی و مقاومت در برابر ظلم را به انسان یادآوری می کند. در روایت این واقعه، تأکید بنده بر این بود که این بعد فراموش نشود؛ زیرا عاشورا تنها یک روایت عاطفی نیست، بلکه یک جریان زنده از مقاومت، شجاعت و عزت طلبی است. این بعد از عاشورا به انسان امروز نیز این پیام را منتقل می کند که در برابر ظلم و انحراف باید ایستاد و کرامت انسانی را حفظ کرد. در کنار این بعد، پیام های کلامی و تربیتی سیدالشهدا(ع) قرار دارد. در اوج این واقعه سخنان حضرت امام حسین(ع) در روز عاشورا حامل عمیق ترین مفاهیم اخلاقی، اعتقادی و تربیتی است. از جمله نگاه حضرت به نسبت دین و دنیا و تبیین معیارهای انتخاب در شرایط سخت از مسائلی است که برای انسان امروز نیز کاملاً راهگشا و مسئله محور است. در واقع، اگرچه بُعد حماسی انسان را به حرکت وامی دارد، اما این بخش از پیام عاشورا، جهت حرکت را مشخص می کند و آن را از انحراف حفظ می کند.

در کنار این دو بعد، بعد سوم که بسیار مهم و تا حدی مغفول مانده است، شناخت شخصیت ها و اصحاب امام حسین(ع) است. در عاشورا صرفاً با یک امام در برابر دشمن مواجه نیستیم، بلکه با یک جریان امام و امت روبه رو هستیم؛ جریانی که در آن یاران امام در کنار ولی خدا به مرتبه ای از ایمان، معرفت و وفاداری رسیده اند که تاریخ از آنان به عنوان الگوهای کامل یاد می کند. شخصیت هایی همچون حضرت عباس بن علی(ع)، حضرت زینب(س) و حضرت علی اکبر بن حسین(ع) تنها چهره های تاریخی نیستند، بلکه الگوهای زنده ای برای فهم نسبت انسان با امام و حقیقت هستند. همچنین شخصیت هایی مانند زهیر بن قین و دیگر اصحاب نشان می دهند که چگونه انسان می تواند در مسیر تحول قرار گیرد و به نقطه همراهی کامل با امام برسد.

در همین چارچوب، در تدوین این اثر تلاش شد تا حدود ۲۵ شخصیت از اصحاب امام حسین(ع) در متن مورد توجه قرار گیرد؛ از جمله برخی چهره هایی که کمتر در منابع و روضه ها به آن ها پرداخته شده است، اما نقش مهمی در فهم جامع تر واقعه عاشورا دارند. هدف از این کار، صرفاً روایت تاریخی نبود، بلکه نشان دادن ظرفیت های انسانی و تربیتی این شخصیت ها برای مخاطب امروز بود؛ اینکه انسان می تواند به کجا برسد و چه فاصله ای تا الگوهای عاشورا دارد. در کنار این موارد، دشمن شناسی و تحلیل جریان مقابل نیز بخشی از پیام عاشورا را تشکیل می دهد، هرچند در این بحث به تفصیل وارد آن نشدیم. شناخت این دو سوپه یعنی جبهه حق و باطل به فهم دقیق تر پیام عاشورا کمک می کند.

در مجموع، اگر بخواهم جمع بندی کنم، پیام عاشورا تنها در یک بعد خلاصه نمی شود. این پیام ترکیبی از حماسه، معرفت، اخلاق و انسان شناسی تربیتی است. به اعتقاد بنده انسان امروز بیش از هر زمان دیگری نیازمند این منظومه کامل است؛ منظومه ای که هم او را به ایستادگی در برابر ظلم دعوت می کند، هم مسیر درست را نشان می دهد و هم الگوهای عینی برای زیست دینی و انسانی پیش روی او قرار می دهد. ایکن - کدام لحظه از واقعه عاشورا بیش از همه نیازمند بازخوانی است؟

اگر بخواهیم به صورت کلی و از منظر پیام عاشورا به این سؤال پاسخ دهیم، یکی از مهمترین و در عین حال کمتر مورد توجه قرار گرفته ترین بخش های عاشورا، مسئله غربت سیدالشهدا(ع) است. غربت امام حسین(ع) تنها به معنای تنهایی ظاهری در میدان نبرد نیست، بلکه یک مفهوم عمیق تر و چندلایه دارد؛ غربتی که در آن حتی در اوج واقعه حقیقتی بزرگ در میان جمعیتی اندک و در برابر انبوهی از بی تفاوتی و دشمنی قرار می گیرد. این همان غربتی است که خود حضرت نیز در بیاناتشان به آن اشاره فرموده اند؛ اینکه در شرایطی قرار گرفته اند که در سراسر زمین کسی در جایگاه ایشان و در نسبت مستقیم با حق و حقیقت باقی نمانده است.

این نوع از غربت صرفاً یک روایت تاریخی نیست، بلکه حامل یک پیام جدی برای انسان امروز است. وقتی این بعد از عاشورا مورد توجه قرار می گیرد، مسئولیت انسان نسبت به حق سنگین تر و جدی تر می شود، زیرا نشان می دهد که حقیقت همواره در معرض تنهایی، بی یابوری و کم توجهی قرار دارد و این انسان ها هستند که باید نسبت خود را با آن مشخص کنند. از این منظر، بازخوانی غربت امام حسین(ع) می تواند بسیاری از مسئولیت ها، دغدغه ها و نسبت های اخلاقی و اجتماعی ما را در زمان حاضر بازتعریف کند. این بخش از عاشورا انسان را با این پرسش بنیادین روبه رو می سازد که در مواجهه با حق در کدام سوی تاریخ ایستاده است و تا چه اندازه در همراهی با حقیقت، وفادار و پایدار باقی می ماند.